

Válasz Borsos Balázs, a néprajztudományok doktora bírálataira

Köszönöm bírálóm alapos munkáját. Különösen, hogy dolgozatomat társadalomtudományi és interdiszciplináris oldalról is értékelte, és méltatja azon a bizonyos hidon való átkelési próbálkozásaimat.

Azon még gondolkodom, hogy az ökológiai tudás megszerzése vagy az antropológiai módszertan helyes alkalmazása-e a nehezebb feladat. Az önreflexió, az Andrásfalvy Bertalan által az interjúzóknak ajánlott „sokat se tudni, de keveset se”, sokszor okozott nehéz helyzeteket. Különösen nehéz volt, hogy a gyűjtött tudás nem 4-5 perces blokkokban érkezik (mint pl. egy népdal elénekelése esetében), hanem sokszor alig 2-3 szavas a válasz, ráadásul gyakran az illető még soha sem verbalizálta tudásának ezt a részét.

Jogosnak érzem a bírálat azon részét, hogy az irodalmak hivatkozását a természettudomány lazábban kezeli, ezt magam is többször beszéltem társadalomtudós kollégákkal. A hagyományos ökológiai tudás definícióját Berkes több változatban használja. Fordításom valóban nem volt pontos.

Az ökológiai antropológiai kutatás számos etikai kérdést vet fel. Egyike ezeknek az adatközlők név szerinti említése az idézetek kapcsán. Az opponens kérdésére az a válaszom, hogy Babai Dániel azt a változatot választotta, hogy kiírja a monogramokat, én pedig nem írom ki (vannak más változatok is, amikor pl. az adatközlő korát és szakmáját adjuk meg, de nevét nem, vagy álneveket használnak). Az eltérő szokásokat tiszteletben tartottam a dolgozat azon részének megírásakor is, amiben a Dániellel közösen elért eredményeket mutatom be.

Érdekes-e diszciplinákra osztani azon rokon tudományokat, amik egy holisztikusan egész világot (a helyi kultúrát) vizsgálják? Magam sem tudom, hogy amit csinál az etnobotanika-e, hiszen ez alatt pl. Nyugat-Európában sokan kizárólag a gyógynövényekhez és más hasznofajokhoz kapcsolt ethnoscience-részt értik. Az etnotájökológia a táji lépték és az ökológiai jelenségek központba helyezését hangsúlyozza, de van benne persze etnobotanika, etnogeobotanika, etnopedológia, etnohidrológia.

Harold Conklin munkásságát sajnós – eredeti forrásból – nem ismerem. Nehezen hozzáférhető (még mindig nem érhető el on-line), de a helyzeten magam is szándékoztam már változtatni. Köszönöm az újabb ösztönzést.

A doktori dolgozat nem a PhD óta elvégzett kutatásokat, még nem is a hagyományos ökológiai tudás kapcsán végzett összes kutatásomat, hanem csak a vegetációhoz, tájhoz, tájhasználatához kapcsolt ökológiai tudást tartalmazza és csak két táj kapcsán. Bár a gyimesi kutatásokat Babai Dániellel közösen végeztük (ezt a számos közös publikáció is mutatja), úgy éreztem, a dolgozatban szükséges volt a két kontrasztosan eltérő táj bemutatása. Így az eredmények expliciten és impliciten is jelzik a hagyományos ökológiai tudás egyes elemeinek általánosabb vagy éppen lokálisabb érvényességét. Jogos felvetés, hogy a két tájban jó lett volna azonos módszertant alkalmazni. Mivel a növényzethez kapcsolódó hagyományos ökológiai kutatásoknak világszinten sincs még kiforrott módszertana, ezért a 2000-ben kezdett gyimesi és a 2008-ban kezdett hortobágyi kutatás során számos módszertani fejlesztést hajtottunk végre. Pl. erősítettük a kvantifikálást, bővítettük a kutatott tematikákat, és újabb módszereket próbáltunk ki. Azóta újabb tájakban kezdtünk kutatásokat, és ezekben újabb módszertani továbblépéseket tettünk.

A Hortobágyot járó szakemberek tagjai valóban nagyon különböző hátterűek lehetnek. A bíráló azt kérdezi, hogy végzettségük és jelenlegi munkáik alapján ők egységes csoportként szerepeltethetők-e, ugyanúgy, ahogy a nagyjából azonos munkát végző pásztorok? Tapasztalataim szerint egyik csoport sem homogén. Ezt igyekeztünk az elemzések során is bemutatni. Az adatszám azonban ahhoz még sajnós nem volt elegendő, hogy a diplomások alcsoportjait külön elemezzük.

A bíráló felveti, hogy az élőhelyek fotók alapján történő csoportosítása nemcsak az élőhelyekre vonatkozó tudást, hanem az attól némileg független absztrakciós képességet is méri. Ez igaz, a következtetések levonásakor erre figyeltünk, de egyelőre e módszertani problémát megoldani nem tudtuk. A bíráló azt is kérdezte, hogy a laikusok bevétele a mintába mit adott hozzá az eredményhez. Szerinte ezzel legfeljebb egyes személyek általános botanikai, ökológiai műveltségét lehetett mérni. A mi célunk nem ez volt, hanem csupán annyi, egy harmadik csoport segítségével kontrasztosítsuk a pásztorok és botanikusok osztályozásának hasonlóságait és különbségeit. A laikusok válaszaiban külön érdekes volt, hogy az élőhelyeket szikes, löszgyepes és vizes sorrendbe tették, azaz nem érzékelték, hogy a szikesek a zonáció közepét foglalják el.

Az adatokban valóban több elemezni való van még, a doktori dolgozatban nem értünk az elemzések végére. Azóta már újabb összehasonlításokat végeztünk, pl. hogy az agrártámogatási rendszer miben segíti vagy éppen korlátozza a gyimesi, ill. az őrségi hagyományos kaszálóhasználatot, valamint hogy

mennyire másképp ismerik a védett növényfajok populációváltozásait és ezek okát a gyimesi és a zalai emberek.

A hortobágyi népi élőhelynévanyag összevetését az ártéri tájak adataival egyelőre nem tartom időszerűnek a két táj lényegi ökológiai eltérései miatt. Erre akkor lesz meg a lehetőség (remélem néhány éven belül), amikor ártéri tájban is elvégezzük az élő ökológiai tudás összegyűjtését. Az említett kiváló és általam amúgy jól ismert, dunai és bodrogközi anyagot ekkor valóban nagyon jól fogjuk tudni használni.

A népi fajtaxonómia értékelését – ami amúgy nagyon érdekel minket, sokat is kutattuk - szándékosan hagytam ki a dolgozatból, hiszen nem a növényzeti-táji szinthez kapcsolódik. Elfogadom, hogy kár volt kihagyni. A témából számos publikációnk jelent meg, amelyekben a tudományos és a népi taxonómiát részleteiben összehasonlítjuk.

Az eredmények általánosításáról. Az etnoökológiai kutatások mintaszáma változatos. Van olyan kutató, aki néhány nagytudású ember, igaz 10-20 éven keresztül kutatása alapján ír részletgazdag könyvet, mások (hozzánk hasonlóan) 30-60 embert interjúznak részletesen, megint mások 300-400 emberrel készítenek 10-20 perces kérdőíveket. A kérdés nem a mintaszám, hanem hogy az eredményekből levont következtetések helytállóak-e. Egyetértek azonban bírálómmal, hogy talán túlzott általánosítás volt a gyimesiek tudásának nevezni azt, amit az 54 részletesen megkérdezett embertől hallottunk.

Bírálóm felveti, hogy mindennapi, megélt ismeretnek tekinthető-e, ha egyes ismeretek csak a kutató kérdéseinek köszönhetően kerülnek elő. Felveti, hogy nem maga a kutatás okozhatta-e a nagyszámú megnevezett élőhelyet. Igen, ez a kérdés bennünk is felmerült. Azt gondoljuk, hogy élőhelynév nem képződik interjú közben, legfeljebb élőhelyet jellemző jelzős szerkezet. A gyűjtött és elemzett ökológiai tudás döntő része olyan, hogy személyes megfigyelésként él az emberekben, de beszélni nem beszélnek róla. Például 254 gyimesi mondásban a 140 gyimesi élőhelynévből csak 16 került elő (ennyit említettek spontán, történeteket mesélve a gyimesiek). És egy másik példa: 12 év alatt nem került elő sem spontán beszélgetésben, sem az interjúzások során a *tepsányos* élőhelynév. Amint egyszer véletlenül meghallottuk, lelkesedésünkben egy nap alatt öt embertől is megkérdeztük. Mind tudta! A tudás, a terminus tehát létezett, mégsem tudtuk korábban gyűjteni egyik interjúzási, tudáselicitáló módszerünkkel sem.

Kérdéses, hogy településenként hány olyan ember van ma Magyarországon, akitől még gazdag hagyományos ökológiai tudás gyűjthető, tanulható. Fenntartom azt a becslésem, hogy településenként *átlagosan* legalább 10-20. Bírálómnak abban igaza van, hogy megfogalmazásom pontatlan volt, másrészt a Hortobágy esetében pásztorokat kerestem, azaz attól, hogy egy faluban már nem találtam nagy tudású pásztor, más szakmájú adatközlő létezhet még. Erre utalnak a Kiskunságban, Vajdaságban, Gömörben, Órségben és Zalában, a Tisza-mentén, a Nagybereken végzett interjúzásaink. A becslés fő üzenete az lenne, hogy keressük bátran a hagyományos ökológiai tudás őrzőit, ott vannak még a legurbanizáltabb tájakban is. Abban egyetértek bírálómmal, hogy a nagytudású adatközlők száma és tudása az általa is jelzett okok miatt erős táji eltéréseket mutat.

A pásztorok származását pontosítani fogom, a fő célom annak érzékeltetése volt, hogy nincs olyan, hogy a hortobágyi pásztor, nincs ilyen néprajzi kategória. A gyimesi és csángó terminusok használata kapcsán tett megjegyzéseivel is egyetértek.

A diplomás Hortobágy-járók és a pásztorok tudásának összevetése kapcsán bírálóm megjegyzi, hogy *láthatóan heterogénebb az elméletileg a tudomány letisztult (?) álláspontját közvetítő diplomások elképzelése a teendőkről, mint a hagyományos ökológiai tudás birtokosaié*. Igen. Magam is meglepődtem, hogy mennyire sokféleképpen gondolkodunk a hortobágyi növényzetről és annak kezeléséről. A fontos itt az, hogy a vélemények ütközzenek, érvek hangozzanak el, majd tisztuljanak le a konszenzusos tételek. A hagyományos ökológiai tudás kutatásának éppen az az egyik célja, hogy a tudományos megértésünket támogassa és provokálja, újabb hipotézisekhez és felismerésekhez segítsen hozzá. Emellett az motivál minket, hogy az élő szellemi kulturális örökség ezen alig kutatott részének vizsgálatával hozzájárulunk a magyar kultúra jobb ismeretéhez.

Végül még egyszer köszönöm az alapos bírálatot és hogy a dolgozatot elfogadásra javasolta.

Vácrátót, 2015. február 9.

Molnár Zsolt